

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Doktori Disszertáció Tézisek

Szokonya István Péter

Csonka családok, diszfunkcionális kapcsolatok, félresiklott kommunikáció
Flannery O'Connor interszubjektív megközelítésből

Irodalomtudományi Doktori Iskola
Dr. Lukács István DSc, egyetemi tanár

Amerikanisztika Doktori Program
Dr. Frank Tibor CMHAS, egyetemi tanár

A bizottság elnöke: Dr. Frank Tibor CMHAS, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. Hegyi Pál PhD, egyetemi adjunktus
Dr. Kállay G. Katalin PhD, egyetemi docens

A bizottság titkára: Dr. Szabó Éva Eszter PhD, egyetemi adjunktus
A bizottság tagjai: Dr. Vőó Gabriella PhD, habilitált egyetemi docens
Dr. Bencsik Vera PhD, egyetemi adjunktus
Dr. Dragon Zoltán PhD, egyetemi adjunktus

Témavezető: Dr. Bollobás Enikő DSc, egyetemi tanár, az MTA tagja

Budapest, 2017

1. A kitűzött kutatási feladat

Flannery O'Connor munkássága nem szűkölködik összetett családi kapcsolatok, megoldatlan családon belüli konfliktusok és személyes válságok ábrázolásában. A csonka családok és sikertelen működésük gyakran hoznak fordulatokat a művek cselekményeiben, és sok esetben a sikertelen működés szorosan összefügg a családtagok közötti sekélyes kommunikációval. A disszertáció tárgya, hogy O'Connor rövidprózáiban hogyan hat a sikertelen kommunikáció és konfliktuskezelés a családtagok közötti kapcsolatokra. Kutatásomban azt vizsgálom, hogy a konfliktusok kizárólag a sikeres kommunikáció hiánya miatt vannak jelen vagy egyéb interperszonális problémákat is figyelembe szükséges venni, amikor a kommunikáció fontosságát vizsgáljuk O'Connor családi dinamikákat bemutató műveiben.

A kutatásomban három fontosabb családi kapcsolatra koncentrálok: anya-lánya, anya-fia és férfi felmenő-gyermek vagy unoka. A disszertációban a mellett, hogy olyan elbeszélésekkel foglalkozom, amelyek az amerikai irodalmi kánonban kiemelt helyet foglalnak el, kitérek olyan művekre is, melyek nem annyira jól reprezentáltak ott. Az elbeszélések, amelyek a disszertáció részét képezik, a következők: „Lassan járj, tovább érsz!”, „A jóra való vidékiek”, „A tűz közepén”, „Minden összefut”, „Az otthon örömei”, „Alig akad ma jó ember”, „A muskátli¹”, „Ítéletnap”, „A gipsznigger”, és „Kései találkozás az ellenséggel”.

---

¹ A „The Geranium” című elbeszélés magyar fordításban eddig nem jelent meg. A mű a magyar nyelvű tézisek között „A muskátli” címmel szerepel.

2. Az elvégzett vizsgálatok leírása, a feldolgozás módszerei

A disszertációban a pszichológiai kapcsolatokat és kommunikációs helyzeteket az interszubsztivitás elméletét alkalmazva vizsgálom. Az interszubsztivitás és számos értelmezése több diszciplínában is elterjedt a posztstrukturalista diskurzuson belül, jellemzően pszichológiai kapcsolatok és személyközi kommunikáció elemzésére használják a kutatók. A disszertációban azt mutatom be, hogy az elmélet használható irodalmi művek értelmezésére is. O'Connor történeteinek elemzése során különös hangsúlyt fektetek a megtestesülés és az életvilág különböző elméleteire, értelmezéseire.

A művek kritikai megközelítések során erősen hagyatkozom a Husserl által kidolgozott és Habermas által továbbgondolt életvilág elméletére. Az életvilág koncepciója segít megérteni egy karakter múltját és identitását, figyelembe véve a karakter kognitív horizontját. O'Connor műveinek túlnyomó többsége az Egyesült Államok déli részén játszódik, mely révén a karakterek egy részének erős és összetett déli identitása van. A szereplők identitása kapcsolatban áll déli örökségükkel, amely termékeny talajt nyújt arra, hogy az életvilág szemszögéből vizsgáljam őket. Az interszubsztivitás és az életvilág elméletei segítségével O'Connor elbeszéléseinek új értelmezései mellett érvelek, melyek a sikertelen családon belüli kommunikációt és a regionális identitást hangsúlyozzák.

3. A tudományos eredmények összefoglalása

A „Lassan járj, tovább érsz!” kritikai megközelítése során az elméleti fókusz Donald Davidson munkássága adja. Az ő definícióját figyelembe véve a mellett érvelek, hogy mivel

Lucynell Jr. nem tudja kifejezni a gondolatait írásban és szóban sem, így ő nem tekinthető gondolkodó lénynek.

Davidson háromszög elvét veszem alapul, amikor bemutatom Mrs. Crater és Mr. Shiftler párbeszédén keresztül, hogy van olyan eset, amikor a háromszög első és második csúcsát elfoglaló személyek tudnak kommunikálni a nyelv használatával. Azonban az elemzésből kiderül, hogy nem tudják megérteni egymást, mivel a kommunikációs aktus elején nem tisztázták, hogy mi a háromszög harmadik csúcsa. Mivel a harmadik csúccsal kapcsolatban más és más elképzelésük van, így nem meglepő, hogy a kommunikáció Mrs. Crater és Mr. Shiftlet között sikertelen lesz.

Megközelítesemben a mellett érvelek, hogy a népszerű kritikai megközelítés Mrs. Crater intellektuális képességeit alulbecsüli. Ezt Austin perlokúciós aktus-fogalmával támasztom alá, rámutatva, hogy a beszédaktus során Mrs. Crater képes arra, hogy meggyőzze Mr. Shiftletet, hogy vegye el a lányát.

„A jóra való vidékiek” vizsgálata során Hulga intellektuális megtestesülése van a fókuszban. Hulga megtestesülése valószínűleg akkor történt meg, amikor akadémia környezetben volt. Hulga akkor volt a leginkább kiteljesült, amikor otthonától távol dolgozott doktori fokozatának megszerzésén, amely azt bizonyítja, hogy esetében a megtestesülés inkább az intellektuális környezethez, nem pedig a déli otthonhoz kapcsolódik.

Hulga ön-átnevezése lába elvesztése után is megtestesülésének eredményének tekinthető, hiszen újratemti identitását az által, hogy egy szokatlan nevet ad magának. Butler szerint a „Ki vagy te?” kérdés megválaszolása kulcsfontosságú a megtestesülés során, mivel ennek révén az alanyok humanizálni tudnak egyéb alanyokat. Ebben az elbeszélésben Joy humanizálja saját magát az által, hogy nevét Hulgára változtatja.

Hulga megtestesülése egy összetett kérdés, melyek akadémikusi identitása, sérült teste és Pointerrel való impulzusai határoznak meg. A fentiek ellenére a mellett érvelek, hogy Hulga megtestesülése csonka marad, csak úgy, mint családi élete. Az a körülmény, amely rákényszerítette arra, hogy visszatérjen családjához majdhogynem lehetetlenné teszi azt, hogy olyan közegben legyen, amely ki tudja szolgálni intellektuális igényeit. Az egymás életvilága iránt tanúsított megértés hiánya révén viszonya anyjával meglehetősen feszült. A Pointerrel kapcsolatos, ellentmondásokkal teli érzelmei és tettei pedig az anyaság és a férfitől való védelembe menekülés között ingáznak. Ezek a törések a megtestesülésében fontos szerepet játszanak az elbeszélés cselekménye során.

„A jóra való vidékiekhez” hasonlóan „A tűz közepén” című rövidprózában sem találunk olyan kommunikációs aktust anya és lánya között, amely sikeresnek nevezhető. Amikor beszélnek egymással, a társalgás rendszerint veszekedésbe vagy egyet nem értésbe torkollik. Ez tisztán látható módon annak köszönhető, hogy nem osztoznak egymás életvilágán. Azt is láthatjuk, hogy párbeszédek nem minősülnek kommunikációs aktusnak Husserl vagy Habermas definíciói szerint. Mivel nem kommunikálnak egymással, így valódi kapcsolat nem tud kifejlődni Sally Virginia és Mrs. Cope között.

Mrs. Cope karakterén keresztül a disszertáció bemutatja, hogy hogyan lehet a kulturális világot megtapasztalni a fizikai világon keresztül, Merleau-Ponty definícióját alapul véve. A tudós úgy látja, hogy a fizikai világ a környezetünkből és az általunk felfogható tárgyakkól áll. Azonban Merleau-Ponty szerint létezik egy kulturális világ is, amely nem csak a fizikai attribútumokra fókuszál. A kulturális világot az a társadalom határozza meg, amelyben a személy él. Kritikai megközelítésben a mellett érvelek, hogy Mrs. Cope a kulturális világot csak a fizikai világon keresztül tudja megközelíteni, nem tudja kikerülni ezt

az útvonalat. Esetében a hangsúly a fizikai világban való jelenlétén van. Karakterét és személyiségét erősen meghatározza az a tény, hogy olyan munkát végez, amelyet tradicionálisan férfiak által végzett és maszkulin munkának tartanak, mely révén kapcsolata a fizikai világgal meglehetősen erős, ugyanakkor kapcsolata a kulturális világgal, melyet a társadalom határoz meg, meglehetősen gyenge. Merleau-Ponty szerint a fizikai világ a környezetből, a levegőből és a személyt körülvevő tárgyakkól is áll. Ezzel szemben a kulturális világ sokkal kevésbé egyértelmű, ez különböző értelmezéseknek ad terepet. Mrs. Cope számára azonban a kulturális világ a fizikai világon keresztül tapasztalható meg, és nem pedig fordítva.

Amellett érvelek az írásomban, hogy „A jóra való vidékiek” Hulgája és „A tűz közepén” Sally Virginiája osztoznának egymás életvilágában, hogyha ugyan annak az elbeszélésnek a szereplői lennének. Ezzel együtt azonban nem tudnak osztozni édesanyjuk életvilágában.

Egyedülálló anyákra és egyke fiaikra áttérve a disszertációban bebizonyítom, hogy a Husserl és Habermas által használt életvilág fogalma kiválóan alkalmazható a „Minden összefut” című rövidprózában. Habár Julian tudatában van annak, hogy komoly különbségek vannak édesanyja és saját életvilága között, anyja nincsen tisztában ezzel. Míg Julian a modern társadalom gyermeke, úgy tűnik, hogy édesanyja a régi dél értékeit és szokásait képviseli, beleértve a faji szegregáció támogatását is. Ezzel együtt, noha O'Connor elismeri, hogy az anyakarakter fantáziavilágban él, Julian is saját képzelte világában él önjelölt akadémikusként. A két képzeletbeli világ között azonban nincsen átfedés. Bár Julian elképzelt világa kapcsolatban áll azzal a társadalommal, amely mindkettőjüket körülveszi, az anya képzeletbeli világa egy régen elmúlt korszakban ragadt. A műben felvetődő, razzal

kapcsolatos kérdések alapos akadémia figyelmet kaptak az elmúlt évtizedekben, azonban úgy vélem, hogy Julian anyja ugyan akkora hangsúlyt helyez déli örökségére, mint a faj kérdésére, még ha ez a két téma nem is teljesen választható el egymástól. Identitásának és életvilágának törzsét a dél jelenti, önbevallása szerint is.

A legdrámaiabb különbséget az anya elképzelt világa és a valós környezet között a társadalmi osztály normái és a faji különbségek adják. Julian visszautasítja ugyan anyja idejétmúlt világképét, de ehhez a visszautasításhoz szükséges az, anyja ezt a világképet képviselje. Ehhez hasonlóan Julian gyakran ábrándozik arról, hogy hogyan tudná anyja világképét nevetségessé tenni, azonban mindkét esetben szükséges, hogy jelen legyen az anyja a folyamatban. Amint az anya nincsen jelen, Julian képzeletbeli világa is megsemmisül a fentiek miatt. Julian reakciója anyja lehetséges elvesztésére értelmezhető úgy is, mint egy cselekedet, amely arra irányul, hogy Julian megpróbálja felfogni azt a világot, amelyben anyja nélkül lesz kénytelen élni.

Míg rámutatok a karakterek életvilágában való különbségekre „Az otthon örömei” című rövidprózában, egyúttal megmutatom azt is, hogy a megtestesülés hogyan kerül fókuszba a narratívában. Míg O’Connor legtöbb történetében a főszereplő megtestesülése a szignifikáns, ebben a műben egy mellékszereplő, Star Drake kerül az efféle fókuszba, aki a Butler által leírtak szerint testesíti meg saját magát ön-átnevezésével.

A mellett is érvelek, hogy Thomas esetében nincsen határ a privát és a nyilvános között, hogyha a Wardaugh által megfogalmazott otthon definícióját vesszük alapul. Thomas számára az otthon nem csak intimitást és biztonságot jelent, de munkát is, így az otthon a nyilvánosság terepe is lesz számára, még a betolakodó megérkezése előtt. Ezzel együtt meglehetősen személyes is marad az otthon Thomas számára, főleg az általa kedvelt

szobákban. Így „Az otthon örömeiben” az interszubjektív otthon megszenségtelenül, és leginkább ez lesz a konfliktus forrása, nem pedig az életvilág kérdése.

Az „Alig akad ma jó ember” elemzése rámutat arra, hogy a nagymama a társas érintkezések során folyamatosan úgy mutatja önmagát, hogy abból nyilvánvaló legyen déli öröksége. A nagymama életvilága és a társadalom, amelyben él, nagyban különbözik. A mellett érvelek, hogy Butler állítása a „Ki vagy te?” kérdés és a megtestesülés között fennálló kapcsolatra vonatkozóan nem feltétlenül előfeltétele a humanizációnak. Ezek mellett azt is bebizonyítom, hogy ebben a műben a más felismerése nem feltétlenül jelenti azt, hogy az illetőt ismeri-e a másik vagy sem. Míg úgy látom, hogy nem történik interszubjektív kommunikáció a családtagok között, a kutatás rámutat arra, hogy a nagymama képes interszubjektivitást elérni akkor, amikor nem családtagjaival kommunikál.

Az életvilág Husserl és Habermas szerinti értelmezését alkalmazva azt láthatjuk, hogy a nagymama karaktere egy olyan életvilágban létezik, amelye teljesen más időszakban fejlődött ki, mint a többi karakteré. Husserl értelmezése szerint az életvilág tulajdonképpen a horizont, minden, a szubjektum által elvégzett aktus kezdete és vége. A nagymama minden cselekedetét áthatja az az életvilág, amely egy régmúlt déli társadalomban és annak történelmére épülve alakult ki. A múltra folyamatosan édeskés nosztalgiával tekint, megpróbálva ezzel bevonni családját saját életvilágába, de ez túl messze áll a realitástól ahhoz, hogy oda bármely családtag be tudjon lépni. Az életvilága miatt ő lesz saját családja kívülállója.

A disszertáció utolsó analitikus fejezete férfi felmenők és gyermekeik, unokáik kapcsolatával foglalkozik. „A muskátli” és az „Ítéletnap” elemzése során megállapítom, hogy a családon belüli kommunikáció a karakterek életvilágbeli különbségei miatt fut zátonyra. Az

elemzés a mellett érvel, hogy az elbeszélések helyszínét adó város problémát jelent az interszubjektív otthon szemszögéből nézve. Lévinás otthonra vonatkozó elméletét használva rámutatok arra, hogy „A muskátli” és az „Ítéletnap” művekben New York semmiképp nem jelent otthont a karaktereknek, annak ellenére, hogy a családjuk fizikailag ott tartózkodik. A két történetben nincs rá példa, hogy az északra szakadt déli karakter meg tudná osztani életvilágát más karakterekkel, a kommunikáció minden esetben sikertelen. Sikeres kommunikációs aktusokat akkor láthatunk, amikor a karakterek visszaemlékeznek régi történésekre, amelyek a délhez kötik őket.

„A gipsznigger” esetében a mellett érvel az elemzés, hogy Nelson megtestesülése és identitása szorosan kötődik azokhoz a fizikai attribútumokhoz, amelyeken nagyapjával osztozik. Rámutatok az interszubjektív otthon fontosságára a történetben, amely akkor kerül fókuszba, amikor a két szereplő otthagyja vidéki otthonát, hogy Atlantába utazzanak. Nelson identitásának fejlődése központi eleme a történetnek, e mellett megtestesülésének folyamata is komoly szerepet játszik gyermekkorának hátrahagyásában. Az elbeszélés emellett megmutatja azt is, hogy a Merlau-Ponty által leírt „a más megismerése” hogyan kínál új, a faji különbségekre vonatkozó értelmezést „A Gipsznigger” számára.

A disszertáció utolsó vizsgált rövidprózája a „Kései találkozás az ellenséggel”. A nagypapa karaktere az általa képviselt értékek miatt fontos unokája számára, nem pedig a családi kapcsolat végett. Sally Poker Sash ez által tárgyiasítja nagyapját és nem tudja humanizálni a Butler által leírtak szerint. A tárgyiasítással kapcsolatos állításomat azzal támasztom alá, hogy bemutatom, egyes interpretációk nem alanyként, hanem egy emlékműként értelmezik a tábornokot. Elemzésem végén visszatérek Davidson elméletéhez, mely alapján kijelentem, hogy a nagypapa karaktere nem tekinthető gondolkodó lénynek.

4. Összefoglalás, új értelmezések

A kutatás konklúziója, hogy a disszertációban vizsgált elbeszélésekben szinte lehetetlen olyan családon belüli kapcsolatot találni, ahol a családtagok osztoznak egymás életvilágában, függetlenül attól, hogy a Husserli vagy a Habermasi értelmezést vesszük alapul. Ez az alapja annak, hogy a családtagok közötti kommunikáció nagyon gyakran sikertelenné válik. A karakterek közötti interszubjektív kommunikációs aktusok meglehetősen ritkák, sőt, bizonyos írásokban fel sem fedezhetők.

A legtöbb vizsgált elbeszélésben generációs különbségek érzékelhetőek szülők és gyermekek között. Ezek a különbségek gyakran a régi és az új dél közötti különbségekkel vannak párhuzamba állítva, amely a karakterek között sok konfliktus forrása.

A dél vagy pedig az otthon elhagyása a karakter számára életvilágának megrendülésével is együtt jár. Érveim szerint az interszubjektív otthon szorosan kapcsolódik a déli környezethez, továbbá a történetek déli szereplői akkor próbálnak interszubjektív kapcsolatba lépni másokkal, hogyha ők is a délről származnak.

A megtestesülés elméletei közül az önátnevezés több alkalommal is felmerül. Érvelésem szerint az önátnevezés a megtestesülés legerősebb módja ezekben a történetekben.

Több karakter is használ perlokúciós beszédaktust, amikor rá szeretne beszélni olyan tettek elkövetésére más karaktereket, melyeket máskülönben nem tennének meg a szereplők. Ugyanakkor ezek a beszédaktusok nem mindig hozzák a várt eredményt. Az interszubjektív kommunikációs helyzetekhez hasonlóan a beszédaktusok is zátonyra futhatnak, mint ahogy ezt az elemzés több példával is bizonyítja.

Míg Flannery O'Connor életművét a legtöbb esetben vagy déliként vagy katolikusként szokás értelmezni, a családi viszonyokra koncentráló disszertációmmal arra igyekeztem rámutatni, hogy más fókuszú értelmezések is lehetségesek az életművel kapcsolatban, amely az amerikai irodalmi kánon egyik kiemelkedő eleme.

5. Publikációk és konferencia-előadások a disszertáció témájában

(1) Tudományos publikációk

"Cities of Flannery O'Connor's 'Judgement Day.'" *TOPOS Journal of Space and Humanities* 2 (2013): 111-116. Print.

"Defective Communication in Flannery O'Connor's 'The Life You Save May Be Your Own.'" *Tavaszi Szél 2013 Konferenciakötet*. Ed. Keresztes Gábor. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2013. 317-320. Print.

"Single Mothers with Only Daughters in Flannery O'Connor's Short Stories." *Tavaszi Szél 2012 Konferenciakötet*. Ed. Fülöp Péter. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2012. 271-275. Print.

(2) Konferencia-előadások

"'No Place For a Sane Man' – Flannery O'Connor's Characters in New York,"
The South in the North Conference,
Boston University, Boston, MA, USA, March 2016

"Dysfunctional Families and Defective Communication in Flannery O'Connor's Fiction,"
William and Mary Graduate Student Symposium,
College of William and Mary, Williamsburg, VA, USA, March 2016.

"Crossing Boundaries of the South in Flannery O'Connor's Fiction,"
Crossing Boundaries – Migration, Amalgamation, and Transgression in American Literature,
History, and Culture Conference,
Pázmány Péter Egyetem, Budapest, Hungary, May 2014.

"An Intersubjective Approach to Flannery O'Connor's 'The Life You Save May Be Your Own,'"
Tavaszi Szél 2013 Konferencia,
Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, Hungary, June 2013.

"Tanner Returned – Cities of Flannery O'Connor's 'Judgement Day,'"
Topos – Reading the City Conference,
Pannon Egyetem, Veszprém, Hungary, October 2012.

"Truncated Families in Flannery O'Connor's Short Stories,"
Tavaszi Szél 2012 Konferencia,
Győri Egyetem, Győr, Hungary, May 2012.